

Research on Educational Sport

Journal homepage: <https://res.ssric.ac.ir>

Article Type:

The role of school physical education in teaching students' individual and social culture and ethics

Hamed Abdi^{*1} , Mohammadmahdi Rafiei¹ , Abbas Bagheri¹ , Fereshteh Sameie¹

1. Department of Physical Educational, Farhangian University, P.O. BOX 14665-889, Tehran, Iran

Received: 26/10/2025, **Accepted:** 12/01/2026, **Published:** 01/09/2026

* Corresponding Author: Hamed Abdi, E-mail: Ha.abdi@cfu.ac.ir

How to Cite: Abdi, H., Rafiei, M., Bagheri, A., & Sameie, F. (2026). The role of school physical education in teaching students' individual and social culture and ethics. (e4936). Research on Educational Sport, 14(45), 67-92 <https://doi.org/10.22089/res.2026.18560.2697>.

Extended Abstract

Background and Purpose

This research was conducted with the aim of investigating the role of physical education in schools in teaching students' individual and social culture and ethics. Although the Education Development Document and the National Curriculum Document of Iran define physical education in the biological and physical aspects and its general objectives include cultural and ethical dimensions, challenges and deficiencies are observed in the field of teaching ethical and cultural values in this lesson. Also, despite the "culture of Pahlavani sports" in Iranian sports literature, which is a symbol of humility, chivalry, and ethics; why should this potential capacity not be used to teach culture and ethics to students? Given these challenges and gaps, it is necessary to pay more attention to the importance of the role of physical education in teaching culture and ethics and to take effective measures to improve the current situation.

Methods

This research was an applied research type in terms of data collection, and was conducted in the category of descriptive (survey) research, which was conducted using a mixed method (qualitative and quantitative). The statistical population in the qualitative section included a number of experts and elites in the research topic, 23 of whom participated in the research through purposive and snowball sampling and based on the theoretical saturation rule of responses. In the quantitative section, the statistical population was equal to the statistical sample and included 91 physical education teachers working in schools in Malayer city, Hamadan province. The research data collection tool in the qualitative section was semi-structured interviews; in this section, the validity

Copyright: © 2023 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

and reliability (trustworthiness and credibility) of the data collection tool were examined through the criteria of credibility, transferability, and dependability and the method of estimating the level of agreement of the coders. The data collection tool in the quantitative section was a researcher-made questionnaire in the form of 6 axes and 59 questions (items) and was set on a Likert scale from 1 (very little) to 5 (very much). The validity of the questionnaire was determined through the face and content validity method (opinion of 5 experts) and the reliability of the questionnaire was calculated through the Cronbach's alpha method and in a pilot study at 0.74. In order to analyze the qualitative data (interviews), the six-stage model of Brown and Clark (2021) was used, and for the quantitative data (questionnaires), descriptive statistics (mean, standard deviation, and percentage) and structural equation modeling in SmartPLS v.4 software were used.

Results

In the qualitative findings section, 99 initial codes were identified, which were arranged in the form of 54 sub-themes and 5 main themes related to the role of school physical education in teaching students' individual and social culture and ethics. The main themes were: contextual role (cultural/ethical), contextual role (psychological), facilitators (supportive), obstacles and challenges, and development and improvement strategies. The results of the quantitative part of the research also showed that the model constructs had a favorable status in terms of reliability and validity (the values of the validity and reliability indices were reported to be higher than the usual threshold); the quality indices of the model also indicated the predictive power and appropriate fit of the model; also, the determination coefficient value for "school physical education" was reported to be very high, indicating the high explanatory power of the predictor constructs for this construct; the determination coefficient for "culture and ethics education" was also about 0.7, indicating a suitable explanation of the prediction. Results showed that all five physical education themes had a positive and significant role in the variable "school physical education". Also, the variable "school physical education" had a positive and significant role in "teaching culture and ethics to students". On the other hand, among the themes predicting school physical education, the contextual (cultural/ethical) factor had the strongest effect, followed by the contextual (psychological) factor and development and improvement strategies, and finally, the main result of the research showed that from the views of physical education teachers, "school physical education" has a positive and significant role in "culture and ethics education" for students.

Conclusion

This study aimed to investigate the role of school physical education in teaching students' individual and social culture and ethics. The findings of this study, which were obtained with a qualitative-quantitative mixed approach and using interviews and questionnaire data analysis, showed that school physical education lessons can serve as a suitable platform for teaching ethical and cultural values to students. Therefore, it is suggested to education officials and managers to take steps to advance the education of culture and ethics through school physical education by applying development and improvement strategies and also removing the obstacles and challenges that have been explained in detail and operationally in the qualitative findings section of this study. To achieve this, it is necessary to revise the curriculum, improve teacher training, attract the support and backing of families and institutions, and design an appropriate evaluation system to measure the cultural-ethical progress of students. Also, using indigenous capacities such as the culture of wrestling and Iranian sports ethical models can help enrich the educational content.

Keywords: Physical Education of Schools, Culture and Ethics, Students

Article Message

The findings of this study showed that school physical education lessons can serve as a suitable platform for teaching ethical and cultural values to students.

Ethical Considerations

This research did not require formal ethics approval, but all ethical principles including informed consent, participant anonymity, and confidentiality of information were observed. Verbal consent was also obtained from all interviewees.

Authors' Contributions

Conceptualization: Hamed Abdi

Data Collection: Hamed Abdi, Mohammadmahdi Rafiei, Abbas Bagheri, Fereshteh Sameie

Data Analysis: Hamed Abdi, Mohammadmahdi Rafiei

Manuscript Writing: Hamed Abdi, Fereshteh Sameie

Review and Editing: Hamed Abdi, Abbas Bagheri

Responsible for funding: Hamed Abdi, Mohammadmahdi Rafiei

Literature Review: Hamed Abdi, Fereshteh Sameie

Project Manager: Hamed Abdi

Conflict of Interest

According to the authors, this article has no conflict of interest.

Acknowledgments

The authors express their sincere gratitude to all participants who participated in this study. Special thanks are also extended to the Malayer City Education Department for their unwavering support during the implementation of this study.

Research on Educational Sport

Journal homepage: <https://res.ssric.ac.ir>

نوع مقاله: پژوهشی

نقش تربیت بدنی مدارس در آموزش فرهنگ و اخلاق فردی و اجتماعی دانش آموزان

حامد عبدی*^۱، محمدمهدی رفیعی^۲، عباس باقری^۳، فرشته سمیعی^۴

۱. گروه آموزش تربیت بدنی، دانشگاه فرهنگیان، صندوق پستی ۸۸۹-۱۴۶۶۵، تهران، ایران

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۸/۰۴، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۰/۲۲، تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۶/۱۰

*نویسنده مسئول: حامد عبدی، E-mail: Ha.abdi@cfu.ac.ir

How to Cite: Abdi, H., Rafiei, M., Bagheri, A., & Sameie, F. (2026). The role of school physical education in teaching students' individual and social culture and ethics. (e4936). Research on Educational Sport, 14(45), 67-92. <https://doi.org/10.22089/res.2026.18560.2697>.

چکیده

این پژوهش با هدف بررسی نقش تربیت بدنی مدارس در آموزش فرهنگ و اخلاق فردی و اجتماعی دانش آموزان انجام شد. پژوهش از نوع توصیفی (پیمایشی) بود که به روش آمیخته (کیفی و کمی) انجام گرفت. جامعه آماری در بخش کیفی ۲۳ نفر از کارشناسان و نخبگان بودند که از طریق نمونه گیری هدفمند و گلوله برفی انتخاب شدند. در بخش کمی نیز جامعه آماری برابر با نمونه آماری و شامل ۹۱ نفر از معلمان تربیت بدنی بود. ابزار جمع آوری داده های تحقیق در بخش کیفی، مصاحبه های نیمه ساختاریافته و در بخش کمی، پرسشنامه محقق ساخته بود. به منظور تجزیه و تحلیل داده های کیفی از مدل شش مرحله ای براون و کلارک (۲۰۲۱) و برای داده های کمی از آمار توصیفی و مدل سازی معادلات ساختاری در نرم افزار SmartPLS نسخه ۴ استفاده شد. در بخش یافته های کیفی، ۹۹ کد اولیه شناسایی شد که در قالب ۵۴ مضمون فرعی و پنج مضمون اصلی قرار گرفتند. نتایج بخش کمی پژوهش نیز نشان داد که همه پنج مؤلفه تربیت بدنی نقش مثبت و معناداری در متغیر «تربیت بدنی مدارس» داشتند و متغیر «تربیت بدنی مدارس» نقش مثبت و معناداری در «آموزش فرهنگ و اخلاق به دانش آموزان» داشت. در بین مؤلفه های پیش بینی کننده تربیت بدنی مدارس نیز عامل زمینه ای (فرهنگی/اخلاقی) قوی ترین اثر را داشت. به مسئولان حوزه تعلیم و تربیت پیشنهاد می شود که با به کارگیری راهکارهای توسعه و بهبود و برطرف کردن موانع و چالش ها، در جهت پیشبرد آموزش فرهنگ و اخلاق از طریق تربیت بدنی مدارس گام بردارند.

واژگان کلیدی: تربیت بدنی مدارس، فرهنگ و اخلاق، دانش آموزان.

مقدمه

در عصر حاضر که تحولات سریع جهانی شدن و فناوری‌های ارتباطی، مرزهای فرهنگی را کمرنگ کرده‌اند، اهمیت فرهنگ و اخلاق در تقویت انسجام اجتماعی، همزیستی مسالمت‌آمیز و مدیریت تعارضات بیش از گذشته آشکار شده است (یونسکو^۱، ۲۰۱۹). فرهنگ، مجموعه‌ای از باورها و اعتقادات فردی یا گروهی، ارزش‌ها، آداب و رسوم یک فرد یا جامعه یا گروه است؛ در حالی که اخلاق، مجموعه‌ای از تعاملات، رفتار و منش‌های انسانی است. فرهنگ و اخلاق در یک جامعه، نه تنها بستر شکل‌گیری هویت و ارزش‌های مشترک است، بلکه عاملی اساسی در افزایش سطح اعتماد و سرمایه اجتماعی و ارتقای کیفیت زندگی و رفاه روان‌شناختی نیز است (پوتنام و گارت^۲، ۲۰۲۰). همچنین توجه به فرهنگ و اخلاق فردی و اجتماعی، به تقویت مهارت‌های ارتباطی، احترام متقابل و مسئولیت‌پذیری کمک می‌کند و به عنوان ابزاری حیاتی برای مقابله با چالش‌هایی همچون افراط و تفریط در رفتار و بحران‌های اجتماعی شناخته می‌شود؛ بدین ترتیب می‌توان گفت که فرهنگ و اخلاق فردی و اجتماعی به‌منزله پایه اصلی در نظم اجتماعی و جامعه پایدار دارای جایگاه ارزشمندی است. فرهنگ و اخلاق فردی متکی بر ارزش‌هایی نظیر صداقت، احترام، مسئولیت‌پذیری و همدلی است که به هدایت رفتار و تصمیم‌گیری فرد کمک می‌کند؛ در حالی که فرهنگ و اخلاق اجتماعی به‌عنوان شبکه‌ای از هنجارها، باورها و اعتقادات مشترک، بستر بروز و تبلور این ارزش‌ها در سطح جمعی را فراهم می‌کنند (جادوایزاک^۳ و همکاران، ۲۰۲۵). تعامل این دو حوزه باعث می‌شود که ارزش‌های اخلاقی نه صرفاً به صورت فردی، بلکه در قالب روابط اجتماعی و ساختارهای فرهنگی نهادینه شوند. در نظریه سرمایه اجتماعی، فرهنگ و اخلاق هر دو زیرساختی برای ایجاد اعتماد، همکاری و انسجام اجتماعی هستند (کلمن^۴، ۱۹۹۰). در نظریه‌های توسعه پایدار تأکید می‌شود که توسعه اقتصادی و اجتماعی بدون تقویت بنیان‌های فرهنگی و اخلاقی امکان‌پذیر نیست (یونسکو، ۲۰۱۹). یافته‌های مطالعه‌ای نشان داد که سطح بالای فرهنگ و اخلاق فردی و اجتماعی، به طور معناداری با کاهش تعارضات و افزایش تاب‌آوری در برابر فشارهای زندگی همراه است (پارمر و جی‌ها^۵، ۲۰۲۴)؛ از این‌رو فرهنگ و اخلاق فردی و اجتماعی را می‌توان یکی از سرمایه‌های حیاتی جامعه برشمرد که در فقدان آن، انسجام اجتماعی و کیفیت زندگی انسانی به‌شدت آسیب‌پذیر خواهد بود (پوتنام و گارت، ۲۰۲۰).

به طور قطع، در هر حوزه‌ای، مقوله آموزش نقشی اساسی در توانمندسازی، ارتقای کیفیت و شکل‌دهی به ساختار ایفا می‌کند. در این بین، حوزه فرهنگ و اخلاق از این قاعده مستثنا نیست. آموزش رسمی و غیررسمی، چه در قالب نظام‌های آموزشی و چه از طریق رسانه‌ها و خانواده، مهم‌ترین بستر بازتولید فرهنگ و ارزش‌های اخلاقی محسوب می‌شود. شاید بتوان گفت که منشأ بسیاری از بی‌اخلاقی‌ها و بی‌فرهنگی‌ها و افزایش جرائم، نابسامانی‌ها و بزهکاری‌های فردی و اجتماعی در فقدان یا ضعف در سیستم آموزشی است (جادوایزاک و همکاران، ۲۰۲۵). سیستم آموزش در حوزه فرهنگ و اخلاق برعهده دولت‌ها و نهادهای فرهنگی است که بخشی از آن در قالب خانواده‌ها و رسانه‌ها و بخشی دیگر در قالب مراکز آموزشی

-
1. UNESCO
  2. Putnam & Garrett
  3. Jadwiszczak
  4. Coleman
  5. Parmar & Jha

همچون مدارس و دانشگاه‌ها تسری پیدا می‌کند؛ بنابراین از نقش مدارس در آموزش مسائل فرهنگی و اخلاقی نمی‌توان به سادگی گذشت؛ زیرا کودکان و نوجوانان در سنین ۷ تا ۱۸ سال در مرحله کشف، یادگیری و الگوبرداری هستند. دوران مدرسه، دوران طلایی آموزش مسائل فرهنگی و ارزش‌های اخلاقی برای بهتر زیستن است. اگر در این دوران، سرشت و فطرت کودکان و دانش‌آموزان با اصول و ارزش‌های اخلاقی و فرهنگی تنیده شود، به تبع، اخلاق و فرهنگ سالم در فرد و جامعه نهادینه خواهد شد و جامعه به سمت تکامل و پیشرفت پیش خواهد رفت (پارمر و جی‌ها، ۲۰۲۴).

براساس آنچه گفته شد، بعد از خانواده که نخستین نهاد تربیتی است، مدرسه به‌عنوان یک نهاد رسمی در تربیت جامعه، نقشی بنیادین در آموزش فرهنگ و اخلاق فردی و اجتماعی دانش‌آموزان ایفا می‌کند. پژوهش‌ها نشان دادند که آموزش فرهنگ و اخلاق در دوران مدرسه می‌تواند زمینه‌ساز رشد ارزش‌های اخلاقی و نهادینه‌سازی فرهنگ در جامعه شود. درواقع، مدرسه نه‌تنها مکان انتقال دانش است، بلکه فضایی پویا برای پرورش شهروندانی اخلاق‌مدار و فرهنگ‌محور نیز به شمار می‌رود (لوات و تومی^۱، ۲۰۰۹). از آنجاکه مدرسه به‌عنوان یک نهاد اجتماعی می‌تواند بر فرهنگ و اخلاق دانش‌آموزان تأثیر بگذارد، ناگزیر بخشی از این وظیفه بر دوش تربیت‌بدنی مدارس قرار خواهد گرفت. آموزش از طریق تربیت‌بدنی مدارس موجب می‌شود که ارزش‌های فرهنگی و اخلاقی در عمل تجربه و درونی شوند (دادلی^۲ و همکاران، ۲۰۲۲). کلاس‌های تربیت‌بدنی نه‌تنها به ارتقای سلامت جسمانی دانش‌آموزان کمک می‌کند، بلکه محیطی فعال برای تمرین مهارت‌های اخلاقی و ارزش‌های فرهنگی همچون مسئولیت‌پذیری، صداقت، احترام به قوانین و همدلی فراهم می‌کند. علاوه بر این، رعایت بازی منصفانه (جوانمردانه)، پرهیز از تقلب و تبانی، مبارزه با دوپینگ و مبارزه با پدیده‌های همچون نژادپرستی (آپارتاید) و اوباشگری مضامین و رفتارهایی هستند که به‌وضوح از طریق تربیت‌بدنی و ورزش قابل آموزش هستند. همچنین تربیت‌بدنی مدارس می‌تواند فرهنگ جمعی را نیز تقویت کند. فعالیت‌های گروهی و بازی‌های تیمی فرصتی برای تمرین هنجارهای فرهنگی، رعایت تفاوت‌های فردی و پذیرفتن نقش اجتماعی فراهم می‌آورند (آیگان^۳ و همکاران، ۲۰۲۴). مطالعات نشان دادند که دانش‌آموزان شرکت‌کننده در برنامه‌های تربیت‌بدنی با محوریت مسئولیت اجتماعی، درک بیشتری از عدالت، همکاری اجتماعی و احترام به تنوع فرهنگی پیدا می‌کنند و رفتارهای جمعی آنان به نفع همبستگی مدرسه و جامعه شکل می‌گیرد؛ از این‌رو تربیت‌بدنی مدارس می‌تواند نقش مکمل آموزش رسمی فرهنگ و اخلاق را ایفا کند و تجربه عملی برای بروز ارزش‌ها و مهارت‌های فردی و اجتماعی را فراهم نماید (جادوایزاک و همکاران، ۲۰۲۵).

براساس مطالعات پیشین، تربیت‌بدنی مدارس می‌تواند نقش مهمی در شکل‌گیری فرهنگ و اخلاق فردی و اجتماعی دانش‌آموزان داشته باشد (جادوایزاک و همکاران، ۲۰۲۵؛ آیگان و همکاران، ۲۰۲۴؛ دادلی و همکاران، ۲۰۲۲). تحقیقات در ایران نیز نشان دادند که تربیت‌بدنی مدارس در آموزش فرهنگ و اخلاق به دانش‌آموزان با چالش‌های متعددی روبه‌رو است؛ به عنوان نمونه، پژوهش پیران و همکاران (۲۰۲۴) نشان داد که ورزش تربیتی، نه‌تنها در تأمین سلامت جسمی و روحی دانش‌آموزان نقش دارد، بلکه زمینه‌ساز ایجاد فرهنگ و اخلاق مناسب در ورزش نیز است. ذوالقدری و همکاران (۲۰۱۹)

---

1. Lovat & Toomey

2. Dudley

3. Aygün

بیان کردند که معلمان تربیت‌بدنی در طول انجام بازی و تمرینات گروهی می‌توانند علاوه بر ارتقای سطح توانایی و مهارت‌های دانش‌آموزان، به ارزش‌های اخلاقی و اجتماعی همچون کار گروهی، احترام به خود و دیگران، تمرین رهبری و... دست یابند. به طور کلی، پیشینه تحقیق نشان می‌دهد که تربیت‌بدنی مدارس می‌تواند بستری مؤثر برای آموزش فرهنگ و اخلاق باشد، اما برای تحقق کامل این هدف، به برنامه‌ریزی دقیق، آموزش معلمان و فراهم کردن امکانات مناسب نیاز است. از طرف دیگر، شکاف‌ها و خلأهایی در پژوهش‌های پیشین وجود دارد که شامل تمرکز بیشتر بر ابعاد جسمانی و تمرکز کمتر بر فرهنگ و اخلاق می‌شود. همچنین کمبود پژوهش‌های بومی و کاربردی، نبود مدل‌های عملیاتی و راهکارهای اجرایی، کمبود بررسی اثرات بلندمدت و چندبعدی و بی‌توجهی به ترکیب آموزش رسمی و غیررسمی، از شکاف‌ها و خلأهای موجود در پژوهش‌های پیشین است که ضرورت طراحی و اجرای برنامه‌های تربیت‌بدنی هدفمند و ترکیب آموزش فرهنگ و اخلاق در مدارس را آشکار می‌کند. افزون بر این، با اینکه در سند تحول آموزش و پرورش و سند برنامه درسی ملی ایران، درس تربیت‌بدنی در ساحت زیستی و بدنی تعریف شده و در اهداف کلی آن، ابعاد فرهنگی و اخلاقی نیز پیش‌بینی شده است، اما باز هم چالش‌ها و کمبودهایی در حوزه آموزش ارزش‌های اخلاقی و فرهنگی در این درس مشاهده می‌شود (سرلک و کاوه، ۲۰۲۱). با توجه به این چالش‌ها و خلأها، ضروری است که به اهمیت نقش تربیت‌بدنی در آموزش فرهنگ و اخلاق توجه بیشتری شود و اقدامات مؤثری در جهت بهبود وضعیت موجود صورت گیرد؛ به عنوان مثال، با وجود «فرهنگ ورزش پهلوانی» در ادبیات ورزش ایران که نماد فروتنی و جوانمردی است، یا واژه «پهلوان» که ریشه تاریخی در ادبیات ورزش ایران دارد و به زمان عیاران برمی‌گردد و نماد اخلاق مداری است، یا با وجود داشتن پهلوانان و اسطوره‌های تاریخی در ورزش ایران مانند «پوریای ولی» و «تختی»، چرا نباید از این ظرفیت بالقوه در راستای آموزش فرهنگ و اخلاق به دانش‌آموزان استفاده شود؟ تمام این دغدغه‌ها موجب شد که محقق سؤال اصلی پژوهش را به این صورت مطرح کند که نقش تربیت‌بدنی مدارس در آموزش فرهنگ و اخلاق فردی و اجتماعی دانش‌آموزان چیست؟

روش پژوهش

پژوهش بر مبنای هدف، از نوع پژوهش‌های کاربردی و از حیث جمع‌آوری داده‌ها در دسته پژوهش‌های توصیفی (پیمایشی) بود که به روش آمیخته^۱ (کیفی و کمی) انجام گرفت. فرایند اجرای تحقیق (طرح تحقیق) به گونه‌ای بود که ابتدا محقق با استفاده از روش کیفی (تحلیل مضمون)، عوامل و مؤلفه‌های اصلی مؤثر بر نقش تربیت‌بدنی مدارس در آموزش فرهنگ و اخلاق فردی و اجتماعی به دانش‌آموزان را شناسایی کرد. سپس در بخش کمی به تحلیل این مضامین از دیدگاه معلمان تربیت‌بدنی پرداخت.

جامعه آماری در بخش کیفی شامل تعدادی از کارشناسان و نخبگان در موضوع تحقیق بود که ۲۳ نفر از طریق نمونه‌گیری هدفمند و گلوله‌برفی^۲ در تحقیق مشارکت کردند. این ۲۲ نفر، چهار استاد دانشگاه در حوزه برنامه‌ریزی درسی، چهار استاد دانشگاه در حوزه مسائل فرهنگی و اخلاقی، چهار استاد دانشگاه در حوزه علوم تربیتی و روان‌شناسی و یازده کارشناس آگاه در حوزه تربیت‌بدنی مدارس بودند. در بخش کمی نیز جامعه آماری شامل همه معلمان تربیت‌بدنی شاغل در مدارس شهر

-
1. Mixed Method
  2. Snowball Sampling

ملایر استان همدان بود که تعداد آن‌ها براساس آمار رسمی کارشناس تربیت‌بدنی اداره آموزش و پرورش شهر ملایر (در سال تحصیلی ۱۴۰۳-۱۴۰۴) برابر با ۱۰۱ نفر بود؛ بنابراین همه آن‌ها به‌عنوان نمونه انتخاب شدند که درنهایت ۹۱ نفر در پژوهش مشارکت کردند.

باید توجه داشت که حجم نمونه در تحقیقات به روش کیفی، به صورت نمونه‌گیری تا رسیدن به اشباع نظری است. گیون^۱ (۲۰۰۸) معتقد است، اشباع نظری زمانی رخ می‌دهد که دیگر مقوله تازه‌ای استخراج نشود؛ به عبارت دیگر، نمونه‌گیری تا جایی ادامه می‌یابد که گروه تحقیق به این نتیجه برسند که اطلاعات جدید، همان تکرار اطلاعات قبلی است و دیگر اطلاعات مفهومی جدیدی که نیاز به کد جدید یا گسترش کدهای موجود داشته باشد، به دست نمی‌آید. در این زمان نمونه‌گیری خاتمه خواهد یافت؛ بنابراین در این تحقیق با انجام نوزده مصاحبه، داده‌ها به اشباع نظری رسید (داده‌ها تکراری شدند) که برای اطمینان بیشتر از صحت نتایج تحقیق، چهار مصاحبه دیگر صورت گرفت؛ به طوری که درنهایت ۲۳ نفر از کارشناسان در پژوهش مشارکت داشتند. همچنین به‌منظور جمع‌آوری داده‌های کیفی (انجام فرایند مصاحبه)، از روش نمونه‌گیری هدفمند و گلوله برفی استفاده شد؛ به طوری که ابتدا از طریق جستجو و کاوش هدفمند و مشورت محقق با اساتید دانشگاه، تعدادی کارشناس و نخبه در موضوع تحقیق شناسایی شدند. سپس بعد از شناسایی و ارتباط مستقیم با این افراد، کارشناسان بیشتری شناسایی شدند؛ به گونه‌ای که هر کارشناس یک یا چند نفر دیگر را به محقق معرفی کرد (روش گلوله‌برفی). این فرایند تا زمانی ادامه یافت که نظرات کارشناسان شناسایی‌شده تکراری شد و پس از آن فرایند نمونه‌گیری به اتمام رسید.

ابزار جمع‌آوری داده‌های تحقیق در بخش کیفی، مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته بود. در این مصاحبه‌ها از تمام پاسخگوها، سؤال‌های مشابهی در زمینه تربیت‌بدنی مدارس و آموزش اخلاق و فرهنگ، چالش‌ها، فرصت‌ها و راهکارها پرسیده شد، اما آن‌ها آزاد بودند که پاسخ خود را به هر طریقی که تمایل داشتند ارائه دهند؛ بنابراین در بخش مصاحبه‌ها از همه نمونه‌ها (کارشناسان) به صورت مشابه، پنج سؤال به صورت کلی و بازپاسخ پرسیده شد. سپس پاسخ‌های به‌دست‌آمده توسط محقق، رمزگردانی و طبقه‌بندی (کدگذاری) شد. در این بخش، روایی و پایایی (قابلیت اعتماد و اعتبار) ابزار جمع‌آوری داده‌ها، از طریق معیارهای مقبولیت^۲، انتقال‌پذیری^۳ و تأییدپذیری^۴ بررسی شد. در بخش مقبولیت، کدهای اولیه روی پاسخ‌ها به پنج نفر از مصاحبه‌شوندگان بازخورد داده شد و آن‌ها تأیید کردند که کدهای ثبت‌شده از مصاحبه‌ها، منعکس‌کننده مفروضات و دیدگاه‌های آنان بوده است. در بخش انتقال‌پذیری، کدها توسط دو متخصص که در پژوهش مشارکت نداشتند، بررسی شدند. در بخش تأییدپذیری نیز روایی درونی از طریق ارائه کدهای به‌دست‌آمده به آزمودن‌شوندگان (مشارکت‌کنندگان در پژوهش) بررسی شد؛ به طوری که آن‌ها نیز کدها را تأیید کردند. همچنین به‌منظور افزایش روایی درونی، پس از انجام هر مصاحبه، کدهای به‌دست‌آمده تا آن مرحله به افراد ارائه شد و این کار پس از مصاحبه انجام شد تا مصاحبه، خالی از هرگونه پیش‌فرض و جهت‌گیری انجام شود.

-
1. Given
  2. Credibility
  3. Transferability
  4. Dependability

همچنین در بخش کیفی (مصاحبه‌ها) به‌منظور بررسی سنجش پایایی از روش «برآورد میزان توافق کدگذارها» استفاده شد که یکی از ساده‌ترین و پرکاربردترین ضرایب برای سنجش توافق بین کدگذاران در تحلیل محتوا است. درواقع این ضریب، به‌ویژه در مواردی کاربرد دارد که هدف مقایسه میان دو کدگذار مستقل است و می‌خواهیم بدانیم تا چه میزان آن‌ها در تشخیص و برچسب‌گذاری واحدهای معنایی یکسان عمل کرده‌اند. به‌منظور بررسی این شاخص، باید دو کدگذار مستقل یک متن مصاحبه را کدگذاری کنند. برای محاسبه پایایی بازآزمون از میان مصاحبه‌های انجام‌گرفته، پنج مصاحبه به‌طور تصادفی انتخاب شده و توسط دو کدگذار مستقل (یکی محقق و دیگری یکی از اساتید دانشگاه) کدگذاری شدند. سپس کدهای مشخص‌شده توسط این دو نفر برای هرکدام از مصاحبه‌ها با هم مقایسه شدند و از طریق میزان توافقات موجود در کدگذاری این دو نفر، شاخص پایایی محاسبه شد. هولستی^۱ (۱۹۶۹) شاخص پیشنهادی زیر را برای محاسبه این نوع پایایی پیشنهاد داده است:

$$\text{پایایی} = (2 \times \text{تعداد توافقات}) / (\text{تعداد کل کدهای کدگذار اول} + \text{تعداد کل کدهای کدگذار دوم}) \times 100$$

همان گونه که در جدول (۱) ملاحظه می‌شود، تعداد کل توافقات بین کدها برابر با ۲۰ بود. پایایی (درصد توافق) نیز حدود ۸۰ درصد بود که با توجه به اینکه میزان آن بیشتر از حد استاندارد ۷۰ درصد بود، قابلیت اعتماد کدهای اولیه تأیید می‌شود.

ابزار جمع‌آوری داده‌های تحقیق در بخش کمی پرسشنامه محقق‌ساخته بود. این پرسشنامه که براساس مضامین و کدهای استخراج‌شده در بخش کیفی (مصاحبه‌ها) ساخته شد، به گونه‌ای بود که به ازای هر مضمون فرعی، یک گویه (سؤال) در پرسشنامه طراحی شد. از آنجاکه در این پژوهش پنج مضمون اصلی و ۵۴ مضمون فرعی شناسایی شد، پرسشنامه ابتدا در قالب پنج محور و ۵۴ سؤال (گویه) و براساس مقیاس لیکرت از ۱ (بسیار کم) تا ۵ (بسیار زیاد) تنظیم شد. این پنج محور عبارت بودند از: نقش زمینه‌ای (فرهنگی/اخلاقی) (۱۴ گویه)، نقش زمینه‌ای (روان‌شناختی) (۱۴ گویه)، تسهیل‌کننده‌ها (حمایتی/پشتیبانی) (۹ گویه)، موانع و چالش‌ها (۹ گویه) و راهکارهای توسعه و بهبود (۸ گویه). این بخش از پرسشنامه به‌منظور بررسی ابعاد جزئی و فرایندی نقش درس تربیت‌بدنی مدارس در آموزش فرهنگ و اخلاق طراحی شده بود و ابعاد و سازوکارهای متنوع اثرگذاری تربیت‌بدنی را به صورت تفصیلی و تحلیلی می‌سنجید. در ادامه، به‌منظور سنجش سازه نهایی «آموزش اخلاق و فرهنگ»، پنج گویه کلی و مستقیم طراحی شد. این گویه‌ها بیانگر برداشت کلی پاسخ‌دهندگان از میزان نقش تربیت‌بدنی مدارس در آموزش اخلاق و فرهنگ بود. طراحی این گویه‌ها از یک سو امکان بررسی پایایی و روایی سازه نهایی را فراهم می‌کرد و از سوی دیگر با استانداردهای روش‌شناسی معادلات ساختاری سازگار بود؛ زیرا در این روش هر سازه پنهان نیازمند گویه‌های اختصاصی برای اندازه‌گیری است. از طرف دیگر، در طرح‌های پژوهشی که هدف اصلی آن‌ها پیش‌بینی است، مناسب‌تر خواهد بود که سازه نهایی به صورت مستقیم و بدون وابستگی به سایر سازه‌ها یا ملاک‌های

---

1. Holsti

بیرونی اندازه‌گیری شود. این امر موجب می‌شود که دقت پیش‌بینی افزایش یابد و مدل درگیر وابستگی‌های غیرضروری میان سازه‌ها نشود. همچنین مشخصات جمعیت‌شناختی شرکت‌کنندگان در پژوهش (سن، جنسیت، سابقه خدمت، وضعیت تأهل، تحصیلات) جمع‌آوری شد. درنهایت، پرسشنامه تحقیق از شش بُعد و ۵۹ گویه همراه با مشخصات جمعیت‌شناختی تشکیل شد.

جدول ۱- تعیین پایایی ابزار جمع‌آوری داده‌های کیفی (مصاحبه‌ها) به روش برآورد میزان توافق کدگذارها

Table 1- Reliability of qualitative data collection tools (interviews) by estimating the level of agreement between coders

پایایی (درصد توافق) (Percentage of agreement)	تعداد توافقات Agreements	کدهای کدگذار دوم Codes by coder 1	کدهای کدگذار اول Codes by coder 1	مصاحبه Interview
73%	4	6	5	مصاحبه اول Interview 1
91%	5	5	6	مصاحبه دوم Interview 2
75%	3	4	4	مصاحبه سوم Interview 3
86%	3	4	3	مصاحبه چهارم Interview 4
77%	5	6	7	مصاحبه پنجم Interview 5
80%	20	25	25	کل Total

به‌منظور بررسی روایی پرسشنامه از روایی صوری و محتوا استفاده شد که از نظر پنج کارشناس مشارکت‌کننده در تحقیق بهره گرفته شد. برای بررسی پایایی پرسشنامه نیز از روش آلفای کرونباخ استفاده شد؛ به طوری که قبل از توزیع پرسشنامه در یک مطالعه آزمایشی و مقدماتی با ۳۰ نفر از جامعه آماری (معلمان ورزش)، میزان پایایی آن سنجیده شد. در این مرحله، پایایی کل از طریق آلفای کرونباخ به مقدار ۰/۷۴ محاسبه شد که بیشتر از ۰/۷ بود و پذیرفته شد (جدول ۲).

پروتکل جمع‌آوری داده‌ها در بخش کیفی (مصاحبه‌ها) به صورت مجازی و از طریق تماس تلفنی انجام شد. این تماس شامل معرفی محقق، درخواست محترمانه برای مشارکت در تحقیق، بیان مختصری راجع به اهداف تحقیق و اطمینان از محرمانه بودن پاسخ‌ها بود. همچنین برای پیاده‌سازی بعدی مصاحبه روی کاغذ، از هر شرکت‌کننده مجوز ضبط مکالمه گرفته شد. پس از جلب نظر شرکت‌کننده در تحقیق، سؤالات مصاحبه در همان تماس یا در تماس‌های بعدی از وی پرسیده شد؛ به طوری که ضمن ارائه توضیحات لازم از آن‌ها خواسته شد که نظرات خود را به تفصیل راجع به سؤالات مطرح‌شده ارائه کنند. شایان ذکر است، مصاحبه‌ها به صورت متوالی (نه هم‌زمان) و از طریق انتخاب گلوله‌برفی نمونه‌ها انجام گرفت تا بدین طریق، قاعده اشباع نظری پاسخ‌ها نیز مدنظر قرار گرفته باشد. همچنین مصاحبه‌ها (پاسخ‌ها) بلافاصله پس از دریافت به متن تبدیل شد و پس از تبدیل مصاحبه‌ها به متن، متن مدنظر (کدها و مقوله‌ها) مجدد برای شرکت‌کننده‌ها فرستاده شد تا از خطاهای

احتمالی جلوگیری شود و از برداشت و درک مشترک محقق و مصاحبه‌شونده نسبت به پاسخ‌ها اطمینان حاصل شود. درنهایت، بازه زمانی مصاحبه‌ها، دو هفته به طول انجامید و محدوده زمانی هر مصاحبه بین ۱۵ تا ۳۰ دقیقه متغیر بود.

جدول ۲- بررسی پایایی مضامین و مؤلفه‌های مختلف پرسشنامه تحقیق

Table 2- Reliability of the themes and axes for the research questionnaire

آلفای کرونباخ Cronbach's Alpha	تعداد مضمون فرعی Number of subthemes	مضمون اصلی Main theme
0.71	14	نقش زمینه‌ای (فرهنگی/اخلاقی) Contextual role (Cultural/ethical)
0.73	14	نقش زمینه‌ای (روان‌شناختی) Contextual role (Psychological)
0.69	9	تسهیل‌کننده‌ها (حمایتی/پشتیبانی) Facilitators (Supportive)
0.75	9	موانع و چالش‌ها Obstacles and challenges
0.68	8	راهکارهای توسعه و بهبود Development and improvement strategies
0.72	5	آموزش فرهنگ و اخلاق Culture and ethics education
0.74	59	پایایی کل پرسشنامه Total

پروتکل جمع‌آوری داده‌های کمی (پرسشنامه) نیز بدین گونه بود که در ابتدا با نامه دانشگاه و مذاکرات شفاهی، فهرست کل نمونه آماری به همراه شماره تماس آن‌ها از اداره آموزش و پرورش شهر ملایر اخذ شد. سپس با همه نمونه‌ها تماس تلفنی کوتاهی برقرار شد و ضمن بیان مختصری از فرایند و اهداف پژوهش، موافقت آن‌ها به‌منظور شرکت در پژوهش گرفته شد. در مرحله بعد، براساس سازوکار پرسشنامه‌های آنلاین، پیامک لینک اینترنتی پرسشنامه‌ها برای همه نمونه‌های پژوهش ارسال شد و در روزهای بعد از آن نیز پیگیری‌های لازم صورت گرفت.

به‌منظور تجزیه و تحلیل داده‌های کیفی (مصاحبه‌ها) از مدل شش مرحله‌ای براون و کلارک^۱ (۲۰۲۱) استفاده شد. این مدل شامل مرحله اول، آشنایی با داده‌ها؛ مرحله دوم، ایجاد کدهای اولیه؛ مرحله سوم، جستجوی مضامین؛ مرحله چهارم، ترسیم شبکه مضامین؛ مرحله پنجم، تحلیل شبکه مضامین و مرحله ششم، تدوین گزارش است؛ بنابراین بعد از آشنایی با داده‌ها، ۹۹ کد اولیه استخراج شد که در قالب ۵۴ مضمون فرعی و پنج مضمون اصلی قرار گرفت و در ادامه شبکه مضامین ترسیم و گزارش شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌های کمی (پرسشنامه‌ها)، در گام نخست، از آمار توصیفی (میانگین، انحراف معیار و درصد) برای توصیف ویژگی‌های جمعیت‌شناختی نمونه آماری و خلاصه‌سازی داده‌های حاصل از پرسشنامه استفاده شد. در گام بعد، به‌منظور آزمون فرضیه‌های پژوهش و بررسی روابط بین متغیرهای پنهان، از

1. Braun & Clarke

مدل‌سازی معادلات ساختاری با رویکرد حداقل مربعات جزئی در نرم‌افزار SmartPLS نسخه ۴ استفاده شد. انتخاب این روش مبتنی بر ماهیت پیش‌بین‌محور پژوهش، نیاز نداشتن به توزیع نرمال داده‌ها و نمونه‌های کم و همچنین مناسب بودن آن برای مدل‌های پیچیده با سازه‌های مراتب بالا بود.

نتایج

(الف) یافته‌های بخش کیفی (مصاحبه‌ها)

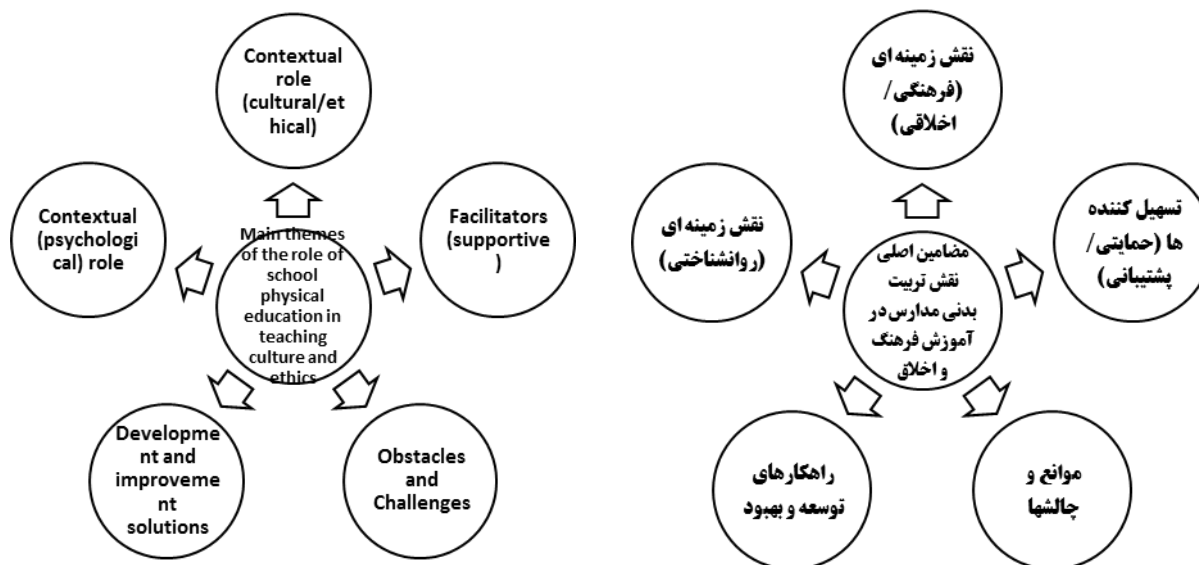
با تحلیل محتوای مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته با کارشناسان و براساس مدل شش‌مرحله‌ای براون و کلارک، ۹۹ کد اولیه شناسایی شد که در قالب ۵۴ مضمون فرعی و پنج مضمون اصلی در رابطه با نقش تربیت‌بدنی مدارس در آموزش فرهنگ و اخلاق فردی و اجتماعی دانش‌آموزان قرار گرفتند. این مضامین در جدول (۳) ارائه شده‌اند. در ادامه نیز پنج مضمون اصلی شناسایی شده تربیت‌بدنی مدارس، در قالب شبکه مضامین ترسیم شدند (شکل ۱).

جدول ۳- مضامین اصلی و فرعی حاصل از تحلیل مصاحبه‌ها در مورد نقش تربیت‌بدنی مدارس در آموزش فرهنگ و اخلاق

Table 3- Main/sub-themes from the analysis of interviews about the role of school physical education in teaching culture and ethics

مضامین اصلی Main themes	مضامین فرعی Subthemes
نقش زمینه‌ای (فرهنگی/اخلاقی)	صداقت، انصاف و پرهیز از تقلب (کدهای 1، 2) احترام به قوانین، مقررات و افراد (داور، حریف، هم‌تیمی، بزرگ‌تر) (کدهای 3، 4، 5) مسئولیت‌پذیری و امانتداری (کدهای 6، 21) همکاری، مشارکت و کار تیمی (کدهای 12، 13) گذشت، فداکاری و جوانمردی (کدهای 10، 15) ادب، آداب معاشرت و اصول اخلاقی (کد 8) نظم، انضباط فردی و گروهی (کد 9) فرهنگ تشکر، سپاسگزاری و عذرخواهی (کدهای 24، 25) وقت‌شناسی، خوش‌قولی و پایبندی به تعهدات (کد 19) قناعت، صرفه‌جویی و ساده‌زیستی (کدهای 23) رهبری، پیروی و تقسیم کار (کدهای 31، 32) مدیریت تعارض، گفت‌وگوی مؤثر و احترام به نظر جمع (کدهای 30، 35، 36) فرهنگ مشورت، همفکری و تصمیم‌گیری جمعی در تیم (کد 29) احترام به هویت ملی و فرهنگی و پرهیز از نژادپرستی به مثابه آپارتاید (کد 7)
نقش زمینه‌ای (روان‌شناختی)	پرخاشگری، اوباشگری و تنش‌های روانی (کد 1) اعتماد به نفس، عزت‌نفس و خودکارآمدی (کدهای 2، 3) نشاط، شادابی و کاهش افسردگی (کد 4) تاب‌آوری، استقامت و پشتکار (کد 6) خلاقیت و نوآوری (کدهای 5، 16) همدلی، نوع‌دوستی و حس مسئولیت در قبال دیگران (کدهای 7، 13)

پذیرش شکست، تحمل ناکامی و تلاش مجدد (کد 11) انتقادپذیری، تحمل نظرات مخالف و انعطاف‌پذیری (کد 12) صبر، بردباری و کنترل هیجانات (کدهای 14، 24) مدیریت استرس و اضطراب (کد 18) تمرکز حواس، هوشیاری و تصمیم‌گیری سریع (کد 23) رقابت‌جویی سالم و پرهیز از رفتارهای مخرب (کد 22) هوش هیجانی و درک بهتر (کد 28) امیدواری و انگیزه (کد 29)	
وجود اسناد بالادستی (مثل سند تحول بنیادین) (کد 1) حمایت مدیر مدرسه و ادارات آموزش و پرورش (کد 3) وجود امکانات و زیرساخت‌های ورزشی مناسب (کد 2) تخصیص زمان کافی به درس تربیت‌بدنی در برنامه هفتگی (کد 3) وجود معلمان تربیت‌بدنی متخصص، متعهد و آموزش‌دیده (کد 5) مشارکت اولیا و انجمن اولیا و مربیان در پشتیبانی از برنامه‌های ورزشی (کد 6) استفاده از فناوری و رسانه برای آموزش مفاهیم اخلاقی و فرهنگی (کد 7) تخصیص بودجه کافی و جذب حمایت مالی از بخش خصوصی (کد 8) وجود سیستم ارزشیابی برای سنجش پیشرفت اخلاقی-فرهنگی دانش‌آموزان (کد 10)	تسهیل‌کننده‌ها (پشتیبانی/حمایتی)
کمبود بودجه و امکانات ورزشی در مدارس (کد 1) کمبود نیروی متخصص و آموزش‌ندیده در حوزه تربیت‌بدنی (کد 2) حجم سنگین دروس دیگر و کمبود زمان اختصاص یافته به تربیت‌بدنی (کد 3) نگرش منفی خانواده‌ها و جامعه به درس تربیت‌بدنی به‌عنوان یک درس حاشیه (کد 5) نبود برنامه عملیاتی مشخص و اهداف کمی برای آموزش فرهنگ و اخلاق (کد 6) نبود حمایت کافی مدیران و تغییرات مکرر در مدیریت (کد 7) تناسب نداشتن محتوای درسی با نیازهای فرهنگی و اخلاقی روز (کد 8) نبود سیستم ارزشیابی مناسب برای سنجش پیشرفت اخلاقی-فرهنگی دانش‌آموزان (کد 9) ساختار متمرکز و بوروکراسی اداری پیچیده (کد 10)	موانع و چالش‌ها
بازنگری در برنامه درسی و تهیه راهنمای اجرایی برای تلفیق فرهنگ و اخلاق در تربیت‌بدنی (کد 1) اجرای دوره‌های آموزشی تخصصی برای معلمان تربیت‌بدنی (کد 3) طراحی و اجرای بازی‌های هدفمند با محوریت فرهنگی/اخلاقی، استفاده از ظرفیت ورزش پهلوانی (کد 4) جلب مشارکت اولیا و نهادهای محلی برای پشتیبانی از برنامه‌های ورزشی (کد 5) ایجاد سیستم پایش و ارزشیابی مستمر برای سنجش نتایج فرهنگی و اخلاقی (کد 6) توسعه فضای فیزیکی و تجهیز مدارس به امکانات ورزشی پایه (کد 7) استفاده از فناوری و رسانه برای تولید محتوای جذاب و آموزشی (کد 8) ایجاد تشویق و انگیزه برای معلمان فعال و خلاق در حوزه تربیت‌بدنی (کد 10)	راهکارهای توسعه و بهبود

شکل ۱- شبکه مضامین

Figure 1- Themes network

(ب) یافته‌های بخش کمی (پرسشنامه)

پرسشنامه محقق ساخته مبتنی بر یافته‌های کیفی (شامل ۵۹ گویه)، بین ۹۱ معلم تربیت بدنی مدارس شهر ملایر توزیع شد. داده‌های جمع‌آوری شده با استفاده از آمار توصیفی و مدل‌سازی معادلات ساختاری تحلیل شدند. توصیف جامعه آماری: همان طور که در جدول (۴) مشاهده می‌شود، زنان اکثر شرکت‌کنندگان را تشکیل دادند (۵۷/۱۴ درصد) و بیشتر نمونه‌ها متأهل بودند (۸۷/۹۱ درصد). میانگین سنی شرکت‌کنندگان ۴۱/۱۴ سال و میانگین سابقه خدمت ۱۵/۵۸ سال بود. همچنین بیشترین فراوانی مربوط به مدرک تحصیلات کارشناسی بود (۶۳/۷۴ درصد). آمار توصیفی (میانگین و انحراف معیار) محورهای مختلف پرسشنامه در جدول (۵) نشان داده شده است. میانگین هر گویه در طیف لیکرت پنج‌درجه‌ای (۱= خیلی کم تا ۵= خیلی زیاد) اندازه‌گیری شده است. بیشترین میانگین مربوط به مضمون تسهیل‌کننده‌ها (حمایتی/پشتیبانی) (۳/۱۶) بود. همچنین میانگین کل تربیت بدنی مدارس ۳/۰۳ و میانگین آموزش فرهنگ و اخلاق ۲/۸۵ بود.

جدول ۴- آمار توصیفی مربوط به مشخصات جمعیت‌شناختی شرکت‌کنندگان در تحقیق

Table 4- Descriptive statistics for the demographic characteristics of the research participants

متغیر Variable	گروه Group	فراوانی Frequency	درصد Percentage	میانگین $\pm$ انحراف معیار M $\pm$ SD
جنسیت	مرد	39	42.86%	
	زن	52	57.14%	

	وضعیت تأهل	متأهل	80	87.91%
		مجرد	11	12.09%
سن	41.14± 8.18	25-35 سال	22	24.18%
		36-45 سال	44	48.35%
		46-55 سال	25	27.47%
سابقه خدمت	15.58 ±7.54	کمتر از 10 سال	18	19.78%
		10-20 سال	48	52.75%
		بیش از 20 سال	25	27.47%
سطح تحصیلات		کارشناسی	58	63.74%
		کارشناسی ارشد	31	34.07%
		دکتر	2	2.20%

در بخش بعد، به منظور تبیین نقش هریک از مؤلفه‌های تربیت‌بدنی در آموزش فرهنگ و اخلاق به دانش‌آموزان، از مدل‌سازی معادلات ساختاری (به روش حداقل مربعات جزئی) استفاده شد؛ بر این اساس، مدل مفهومی تحقیق طراحی و با استفاده از نرم‌افزار SmartPLS تجزیه و تحلیل شد. مدل مفهومی تحقیق از سه لایه تشکیل شده است. پنج سازه مرتبه اول شامل سازه‌های نقش زمینه‌ای (فرهنگی/اخلاقی)، نقش زمینه‌ای (روان‌شناختی)، تسهیل‌کننده‌ها (حمایتی/پشتیبانی)، موانع و چالش‌ها، و راهکارهای توسعه و بهبود بود. این سازه‌ها ابعاد تشکیل‌دهنده سازه مرتبه دوم یعنی تربیت‌بدنی مدارس بودند و به طور مستقیم توسط ۵۴ گویه پرسشنامه اندازه‌گیری شدند. سازه مرتبه دوم نیز به طور مستقیم به سازه نهایی (مرتبه سوم) یعنی آموزش فرهنگ و اخلاق متصل شده است (شکل ۲).

جدول ۵- آمار توصیفی (میانگین و انحراف معیار) محورهای مختلف پرسشنامه

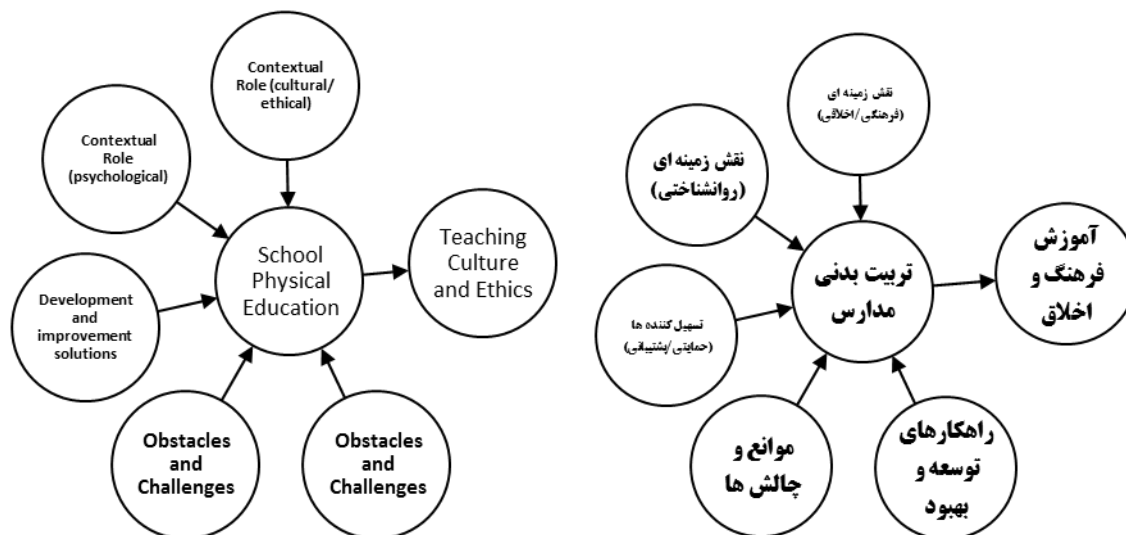
Table 5- Descriptive statistics (mean and standard deviation) for axes of the questionnaire

مضمون اصلی	تعداد گویه‌ها	میانگین±انحراف معیار
Main theme	Item	M±SD

2.97±0.96	14	نقش زمینه‌ای (فرهنگی/اخلاقی) Contextual role (Cultural/ethical)
2.98±0.92	14	نقش زمینه‌ای (روان‌شناختی) Contextual role (Psychological)
3.16±0.90	9	تسهیل‌کننده‌ها (پشتیبانی/حمایتی) Facilitators (Supportive)
3.09±0.96	9	موانع و چالش‌ها Obstacles and challenges
2.95±0.91	8	راهکارهای توسعه و بهبود Development and improvement strategies
3.03±0.94	54	کل تربیت‌بدنی مدارس School physical education
2.85±1.02	5	آموزش فرهنگ و اخلاق Teaching culture and ethics

برای برآورد سازه مرتبه دوم از روش دومرحله‌ای^۱ استفاده شد که روشی استاندارد و تأییدشده در ادبیات روش‌شناسی نرم‌افزار SmartPLS بود؛ به گونه‌ای که در مرحله اول، مدل اندازه‌گیری فقط شامل پنج سازه مرتبه اول و گویه‌های مربوطه به طور جداگانه اجرا و ارزیابی شد و پایایی و روایی این سازه‌ها با معیارهای استاندارد و برازش مطلوب مدل سنجش شد. سپس نمرات پنهان^۲ مربوط به هریک از پنج سازه، از نرم‌افزار استخراج شد و در یک مجموعه داده خام جدید در برنامه اکسل^۳ ذخیره شد. در گام بعد، این نمرات پنهان استخراج‌شده از پنج سازه مرتبه اول، به‌عنوان گویه‌های سازه مرتبه دوم وارد مدل شدند؛ بدین ترتیب، سازه مرتبه دوم توسط پنج گویه کاملاً قابل‌اعتماد اندازه‌گیری شد. برای سازه نهایی نیز از پنج گویه در پرسشنامه استفاده شد. این رویکرد از لحاظ نظری قابل‌قبول است و از پیچیدگی غیرضروری در مدل نهایی جلوگیری می‌کند (هایر^۴ و همکاران، ۲۰۲۲). درنهایت نیز پس از تشکیل مدل نهایی با تمام سازه‌ها، پایایی و روایی سازه‌ها و برازش مدل با معیارهای استاندارد تأیید شد و مدل نهایی تحقیق اجرا شد و فرضیه‌ها با بررسی معناداری ضرایب مسیر^۵ و مقدار t آزمون شدند.

-
1. Two Stage Method
  2. Latent Variable Scores
  3. Excel
  4. Hair
  5. Path Coefficients (β)

شکل ۲- چارچوب (مدل) مفهومی پژوهش

Figure 2- Conceptual framework (model) of the research

در فرایند اجرای مدل سازی معادلات ساختاری، به منظور بررسی برازش و مناسب بودن مدل تحقیق، ابتدا باید شاخص های اندازه گیری مدل تحقیق مانند پایایی و روایی سازه ها بررسی شود؛ بنابراین برای بررسی روایی و پایایی سازه های مدل تحقیق از معیارهای استاندارد در نرم افزار SmartPLS استفاده شد.

ابتدا به بررسی بارهای عاملی^۱ هر گویه پرداخته شد. مدلی همگن است که قدر مطلق بارهای عاملی هریک از گویه ها دارای حداقل مقدار استاندارد ۰/۷ باشد؛ به این صورت که اگر بار عاملی هر گویه بیش از ۰/۷ باشد، در این صورت این گویه از دقت لازم برای اندازه گیری آن سازه برخوردار است و می توان گویه مدنظر را حفظ کرد (جیفن^۲ و همکاران، ۲۰۰۰). از طرف دیگر، هایر و همکاران (۲۰۲۲) استدلال کردند که تمام بارهای عاملی باید حداقل مقدار ۰/۵ و در حالت ایده آل حداقل مقدار ۰/۷ باشد؛ بنابراین براساس نتایج جدول (۶)، همه بارهای عاملی قابل قبول بودند و تمامی گویه ها حفظ شدند. گام بعدی، بررسی پایایی سازه های مدل تحقیق است. پایایی یعنی بین پاسخ دهندگان مختلف مطالعه شده برداشت یکسانی از سؤالات وجود داشته است. به منظور بررسی پایایی سازه های اندازه گیری مدل تحقیق از شاخص آلفای کرونباخ^۳ و شاخص پایایی ترکیبی^۴ استفاده شد. برای شاخص آلفای کرونباخ و شاخص پایایی ترکیبی مقادیر بیشتر از ۰/۷ قابل قبول هستند (جورج و مالری^۵، ۲۰۰۳). همان گونه که در جدول (۷) نشان داده شده است، این مقادیر برای همه سازه های اندازه گیری مدل پژوهش پذیرفته شده است؛ بنابراین پایایی مدل پژوهش تأیید می شود.

1. Outer Loadings
2. Gefen
3. Cronbach's Alpha (CA)
4. Composite Reliability (CR)
5. George and Mallery

مرحله بعد، بررسی روایی است. از روایی برای بررسی اینکه هر گویه دارای بیشترین همبستگی با سازه خود نسبت به سایر سازه‌ها باشد، استفاده می‌شود. روایی از طریق شاخص متوسط واریانس استخراج‌شده^۱ قابل‌بررسی است. حداقل مقدار پذیرفته‌شده برای این شاخص، ۰/۵ است (فورنل و لاکر^۲، ۱۹۸۱). همان‌طور که در جدول ۷ مشاهده می‌شود، با توجه به مقادیر، روایی تأیید می‌شود.

جدول ۶- مقادیر بارهای عاملی گویه‌های مدل پژوهش

Table 6- Outer loading values for research model items

بارعاملی Outer loading	گویه Item	بارعاملی Outer loading	گویه Item	بارعاملی Outer loading	گویه Item
0.861	41	0.844	21	0.817	1
0.801	42	0.628	22	0.781	2
0.830	43	0.805	23	0.501	3
0.844	44	0.750	24	0.805	4
0.702	45	0.838	25	0.853	5
0.876	46	0.801	26	0.618	6
0.713	47	0.866	27	0.640	7
0.863	48	0.903	28	0.771	8
0.814	49	0.791	29	0.829	9
0.847	50	0.806	30	0.636	10
0.860	51	0.842	31	0.820	11
0.843	52	0.781	32	0.778	12
0.788	53	0.751	33	0.768	13
0.719	54	0.793	34	0.687	14
0.817	55	0.814	35	0.754	15
0.680	56	0.809	36	0.741	16
0.572	57	0.848	37	0.592	17
0.733	58	0.820	38	0.715	18
0.877	59	0.709	39	0.809	19
		0.775	40	0.731	20

در گام بعد، شاخص‌های برازش، مناسب بودن و قدرت پیش‌بینی‌کنندگی مدل بررسی شد. ضریب تعیین R^2 نشان می‌دهد که چند درصد واریانس سازه‌های درون‌زا توسط متغیرهای برون‌زا توضیح داده شده است. مقدار این ضریب از صفر تا ۱ است که مقادیر بزرگ‌تر، مطلوب‌تر است. چاین^۳ (۱۹۹۸) مقادیر نزدیک به ۰/۶۷ را مطلوب، نزدیک به ۰/۳۳ را معمولی و نزدیک به ۰/۱۹ را ضعیف ارزیابی کرده است. همان‌طور که در جدول (۸) مشاهده می‌شود مقادیر R^2 همه متغیرهای وابسته مطلوب‌اند و مدل دارای برازش و قدرت پیش‌بینی مناسب است. شایان ذکر است که برای تربیت‌بدنی مدارس، به دلیل اینکه سازه مرتبه دوم و فاقد گویه در پرسشنامه بود و گویه‌های آن از طریق روش دومرحله‌ای و نمرات پنهان پنج سازه مرتبه اول برآورد شده بود (پیش‌تر در روش‌شناسی توضیح داده شد)، بنابراین واریانس سازه‌های مرتبه اول به طور

1. Average Variance Extracted (AVE)

2. Fornell & Larcker

3. Chin

کامل به سازه مرتبه دوم منتقل شده بود؛ در نتیجه ضریب تعیین R^2 برای تربیت بدنی مدارس عدد ۱ گزارش شد. این موضوع بخشی از منطق روش دومرحله‌ای در مدلیابی معادلات ساختاری به روش PLS است و نشان‌دهنده برآورد کامل واریانس سازه‌های مرتبه اول در سطح سازه مرتبه دوم است؛ بنابراین مشاهده چنین مقداری طبیعی است و به معنای وجود اشکال در برازش مدل نیست (هایر و همکاران، ۲۰۲۲).

در مرحله بعد، شاخص نیکویی برازش^۱ از طریق مقدار SRMR^۲ بررسی شد. همان گونه که در جدول (۸) مشاهده می‌شود، به دلیل اینکه مقدار این شاخص کمتر از ۰/۰۸ است، مدل مناسب و دارای برازش است.

جدول ۷- مقادیر آلفای کرونباخ، پایایی ترکیبی و شاخص (AVE) سازه‌های مدل تحقیق

Table 7- Cronbach's alpha, composite reliability and ave index for the research model constructs

سازه Constructs	آلفای کرونباخ (CA)	پایایی ترکیبی (CR)	AVE
نقش زمینه‌ای (فرهنگی/اخلاقی) Contextual role (Cultural/ethical)	0.935	0.944	0.552
نقش زمینه‌ای (روانشناختی) Contextual role (Psychological)	0.947	0.953	0.600
تسهیل‌کننده‌ها (پشتیبانی/حمایتی) Facilitators (Supportive)	0.932	0.933	0.647
موانع و چالش‌ها Obstacles and challenges	0.931	0.935	0.647
راهکارهای توسعه و بهبود Development and improvement strategies	0.923	0.937	0.652
کل تربیت بدنی مدارس School physical education	0.976	0.976	0.912
آموزش فرهنگ و اخلاق Teaching culture and ethics	0.791	0.822	0.553

جدول ۸- مقادیر ضریب تعیین (R^2) و SRMR به منظور بررسی برازش و قدرت پیش‌بینی مدل تحقیق

Table 8- Coefficient of determination (R^2) and SRMR values for model fit

سازه Constructs	R^2	SRMR
تربیت بدنی مدارس School physical education	1.000	0.072

1. Model Fit

2. Standardized Root Mean Square Residual

آموزش فرهنگ و اخلاق Teaching culture and ethics	0.729

در مرحله آخر، با توجه به اتمام مرحله پالایش مدل تحقیق و اطمینان از دقت شاخص‌ها در اندازه‌گیری سازه‌های مرتبط، می‌توان به بررسی سؤالات پژوهش و تبیین نقش هریک از مؤلفه‌های تربیت‌بدنی در آموزش فرهنگ و اخلاق به دانش‌آموزان از طریق بررسی شاخص ضریب مسیر^۱ و مقدار t پرداخت. در سطح اطمینان ۹۵ درصد، حداقل مقدار t ، ۱/۹۶ مبنای معناداربودن یا معنادارنبودن هر ضریب مسیر است.

جدول ۹- مقادیر ضریب مسیر، مقدار t ، سطح معناداری و اندازه اثر (β) به‌منظور بررسی پاسخ به سؤالات اصلی تحقیق

Table 9- Path coefficient, t-value, significance level and effect size (β) for path analysis between the constructs

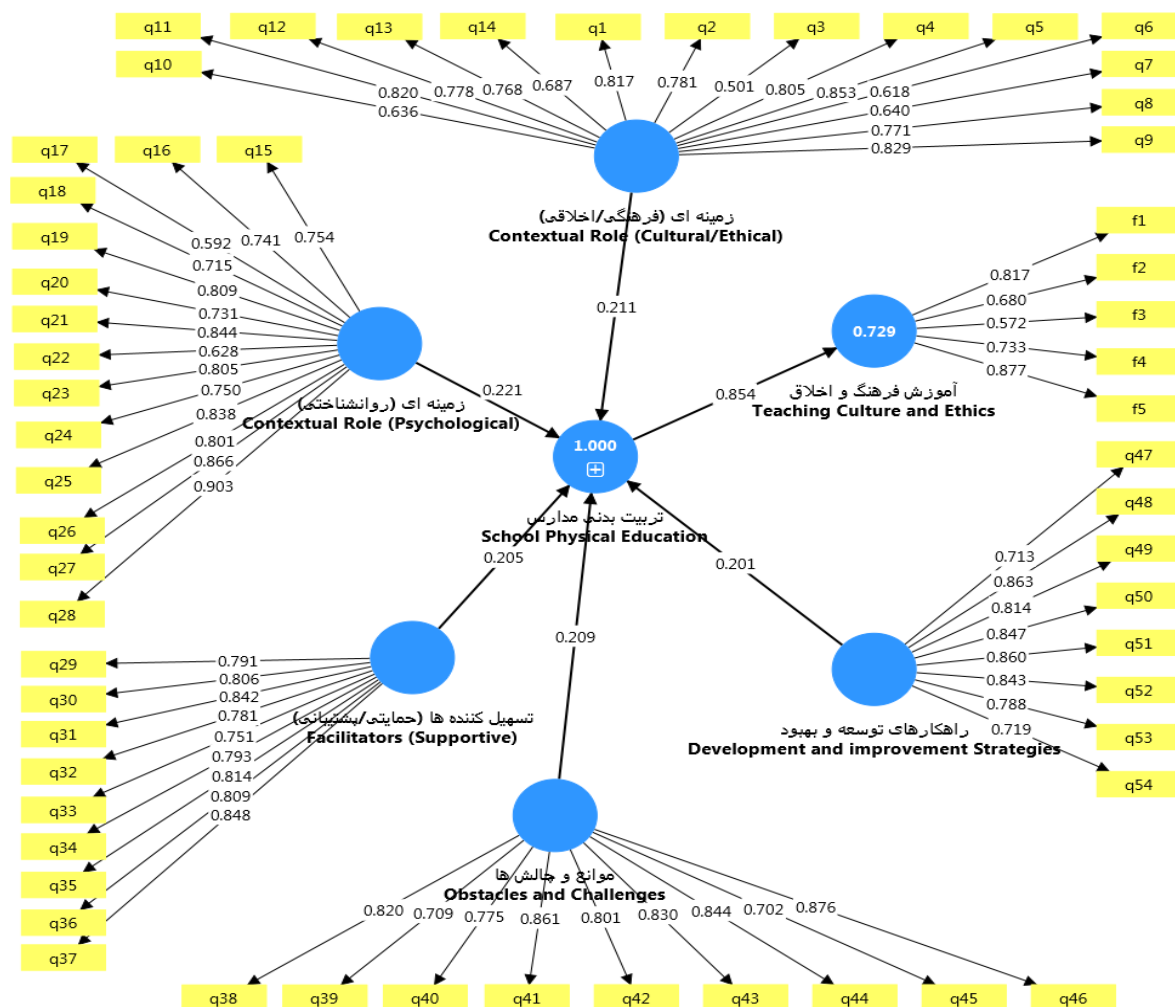
اندازه اثر (β)	P	t-value	ضریب مسیر Path coefficient	سؤالات پژوهش
1524.40	0.001	18.21	0.211	نقش عوامل زمینه‌ای (فرهنگی/اخلاقی) در متغیر تربیت‌بدنی مدارس Contextual (Cultural/ethical) in the school physical education
450.31	0.001	14.01	0.221	نقش عوامل زمینه‌ای (روان‌شناختی) در متغیر تربیت‌بدنی مدارس Contextual (Psychological) in the school physical education
343.29	0.001	21.39	0.205	نقش عوامل تسهیل‌کننده (حمایتی/پشتیبانی) در متغیر تربیت‌بدنی مدارس Facilitators (Supportive) in the school physical education
404.02	0.001	22.40	0.209	نقش عوامل موانع و چالش‌ها در متغیر تربیت‌بدنی مدارس Obstacles and challenges in the school physical education
427.83	0.001	21.84	0.201	نقش عوامل راهکارهای توسعه و بهبود در متغیر تربیت‌بدنی مدارس Development and improvement strategies in the school physical education
2.69	0.001	12.56	0.854	نقش متغیر تربیت‌بدنی مدارس در آموزش فرهنگ و اخلاق به دانش‌آموزان School physical education in teaching culture and ethics to students

همان‌طور که در جدول (۹) نشان داده شده است، همه ضریب مسیرها دارای علامت مثبت و مقدار t معناداری است؛ بنابراین همه پنج مؤلفه تربیت‌بدنی نقش مثبت و معناداری در متغیر «تربیت‌بدنی مدارس» داشتند. همچنین متغیر «تربیت‌بدنی مدارس»، نقش مثبت و معناداری در «آموزش فرهنگ و اخلاق به دانش‌آموزان» داشت ($t=12/56$, $p=0/001$). از طرف دیگر، مقدار تأثیر هر متغیر بر متغیر دیگری از طریق شاخص دیگری به نام اندازه اثر (β) قابل‌بررسی است. همان‌طور که در جدول (۹) مشاهده می‌شود، در بین مؤلفه‌های پیش‌بینی‌کننده تربیت‌بدنی مدارس، عامل زمینه‌ای (فرهنگی/اخلاقی) قوی‌ترین اثر را داشت ($\beta=1524/40$) و پس از آن عامل «زمینه‌ای (روان‌شناختی)» و «راهکارهای توسعه

1. Path Coefficients

فصلنامه پژوهش در ورزش تربیتی، زمستان ۱۴۰۵، دوره ۱۴، شماره ۴۵

و بهبود» قرار داشتند. همچنین ضریب تأثیر متغیر تربیت‌بدنی مدارس بر آموزش فرهنگ و اخلاق به دانش‌آموزان $(\beta=۲/۶۹)$ بود.

شکل ۳- مدل نهایی پژوهش (نقش تربیت‌بدنی مدارس در آموزش فرهنگ و اخلاق به دانش‌آموزان)

Figure 3- Final research model (the role of school physical education in teaching culture and ethics to students)

بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش با هدف بررسی نقش تربیت‌بدنی مدارس در آموزش فرهنگ و اخلاق فردی و اجتماعی دانش‌آموزان انجام شد. یافته‌های این پژوهش که با رویکرد ترکیبی کیفی-کمی و با استفاده از مصاحبه‌ها و تحلیل داده‌های پرسشنامه‌ای به دست آمد، نشان داد که درس تربیت‌بدنی مدارس می‌تواند به‌عنوان بستری مناسب برای نهادینه‌سازی ارزش‌های اخلاقی و فرهنگی در دانش‌آموزان عمل کند. در این پژوهش، ۹۹ کد اولیه در قالب ۵۴ مضمون فرعی و پنج مضمون اصلی استخراج

شد که چارچوب مفهومی تحقیق را شکل دادند. این پنج مضمون اصلی عبارت بودند از: نقش زمینه‌ای (فرهنگی/اخلاقی)؛ نقش زمینه‌ای (روان‌شناختی)؛ تسهیل‌کننده‌ها (حمایتی/پشتیبانی)؛ موانع و چالش‌ها؛ راهکارهای توسعه و بهبود. همچنین یافته‌های کیفی تأکید کردند که تربیت‌بدنی علاوه بر کارکردهای جسمانی، قابلیت ایفای نقش در ساحت‌های اجتماعی-اخلاقی نیز دارد. نتایج مشابهی در مطالعات دیگر نیز مشاهده می‌شود؛ برای نمونه، پژوهش جادوایزاک و همکاران (۲۰۲۵) نشان داد که برنامه‌های تربیت‌بدنی که آموزش اخلاقی و اجتماعی را نیز در نظر می‌گیرند، به شکل مؤثری مهارت‌های اخلاقی و اجتماعی نوجوانان را پرورش می‌دهند. این نگرش با نتایج پژوهش‌هایی مانند افریاندی^۱ و همکاران (۲۰۲۵) نیز همخوانی دارد؛ مبنی بر اینکه ورزش‌های ساختاریافته می‌توانند در تقویت صداقت، مسئولیت‌پذیری، همکاری و احترام مؤثر باشند؛ البته این تأثیر بدون طراحی هدفمند و عوامل مؤثر مانند نقش مربی، محیط مناسب و نوع فعالیت ورزشی حاصل نمی‌شود. علاوه بر این، تحقیقات دیگری نیز تأکید کردند که معلمان تربیت‌بدنی از طریق مدل‌سازی رفتار اخلاقی مانند رعایت قوانین، انصاف و رهبری اخلاق‌مدار، نقش کلیدی در انتقال ارزش‌ها دارند. از طرف دیگر، یکی از رویکردهایی مطرح در این حوزه، مدل «آموزش مسئولیت فردی و اجتماعی»^۲ است. مرور نظام‌مند مطالعات نشان می‌دهد که اجرای این مدل در کلاس‌های تربیت‌بدنی با بهبود معنادار در نتایج عاطفی و اجتماعی دانش‌آموزان همراه است (ناوارو^۳ و همکاران، ۲۰۲۴). همچنین، این یافته‌ها با مطالعات پیشین از جمله پژوهش‌های دادلی و همکاران (۲۰۲۲) و آیگان و همکاران (۲۰۲۴) همسو بود که بر نقش غیرمستقیم اما حیاتی تربیت‌بدنی در پرورش شهروندانی اخلاق‌مدار تأکید داشتند. به طور کلی، یافته‌های این پژوهش هم‌راستا با مطالعات پیشین، بر این نکته تأکید دارد که تربیت‌بدنی در مدارس، در کنار کارکردهای جسمانی، از ظرفیت زیادی برای ایفای نقش در پرورش اخلاق و فرهنگ اجتماعی برخوردار است؛ مشروط بر آنکه آموزش رسمی با تجارب عملی تلفیق شود و حمایت سازمانی و فرهنگی لازم نیز فراهم آید.

براساس یافته‌های کیفی، تربیت‌بدنی مدارس فقط نقش زمینه و بستر آموزش فرهنگ و اخلاق را ایفا نمی‌کند، بلکه وجود موانع و چالش‌هایی مانند کمبود امکانات، نیروی متخصص و زمان کافی همراه با عوامل تسهیل‌کننده‌ای مانند حمایت مدیران، خانواده و زیرساخت مناسب نشان می‌دهد که برای بهبود نتایج باید هم‌زمان به محتوای درسی، ظرفیت معلمان و بستر سازمانی نیز توجه شود (سرلک و کاوه، ۲۰۲۱). همچنین راهکارهای توسعه و بهبود شامل بازنگری برنامه درسی تربیت‌بدنی با افزودن اهداف فرهنگی و اخلاقی، برگزاری دوره‌های آموزشی برای معلمان تربیت‌بدنی به منظور ارتقای مهارت‌های آموزش اجتماعی-اخلاقی، تخصیص منابع کافی و ارتقای زیرساخت‌ها برای تقویت فعالیت‌های تربیت‌بدنی با رویکرد اخلاق‌پروری و طراحی ابزارهای ارزیابی چندبعدی برای سنجش پیشرفت اخلاقی-فرهنگی دانش‌آموزان (شامل گزارش‌های معلم، والدین و مشاهده مستقیم)، می‌تواند در پیشبرد اهداف آموزش فرهنگ و اخلاق به دانش‌آموزان از طریق تربیت‌بدنی مدارس مؤثر و کارساز باشد.

-
1. Afriyandi
  2. Teaching Personal and Social Responsibility (TPSR)
  3. Navarro

نتایج بخش کمی پژوهش نشان داد که سازه‌های مدل از نظر پایایی و روایی وضعیت مطلوبی داشتند (مقادیر شاخص‌های روایی و پایایی بیشتر از آستانه معمول گزارش شدند). شاخص‌های کیفیت مدل نیز نشان‌دهنده قدرت پیش‌بینی و برازش مناسب مدل بودند. همچنین مقدار ضریب تعیین برای متغیر «تربیت‌بدنی مدارس» بسیار بالا گزارش شد که نشان‌دهنده تبیین‌کنندگی مطلوب سازه‌های پیش‌بین برای این سازه بود. ضریب تعیین متغیر «آموزش فرهنگ و اخلاق» نیز حدود ۰/۷ بود که بر تبیین مناسبی از پیش‌بینی دلالت داشت. درنهایت، نتایج نشان داد که همه پنج مؤلفه تربیت‌بدنی نقش مثبت و معناداری در متغیر «تربیت‌بدنی مدارس» داشتند. همچنین متغیر «تربیت‌بدنی مدارس»، نقش مثبت و معناداری در «آموزش فرهنگ و اخلاق به دانش‌آموزان» داشت. از طرف دیگر، در بین مؤلفه‌های پیش‌بینی‌کننده تربیت‌بدنی مدارس، عامل زمینه‌ای (فرهنگی/اخلاقی) قوی‌ترین اثر را داشت و پس از آن عامل «زمینه‌ای (روان‌شناختی)» و «راهکارهای توسعه و بهبود» قرار داشتند. این یافته با پژوهش‌های پیران و همکاران (۲۰۲۴)، ذوالقدری و همکاران (۲۰۱۹)، جادوایزاک و همکاران (۲۰۲۵)، آیگان و همکاران (۲۰۲۴) و دادلی و همکاران (۲۰۲۲) همخوانی دارد.

در تبیین این نتیجه که قوی‌ترین مؤلفه درمورد نقش تربیت‌بدنی مدارس در آموزش فرهنگ و اخلاق مربوط به مؤلفه زمینه‌ای (فرهنگی/اخلاقی) است، باید اذعان کرد که ارزش‌ها و هنجارهای فرهنگی به‌مثابه بستر اولیه درونی‌سازی رفتار اخلاقی عمل می‌کنند؛ بنابراین هنگامی که محتوای تربیت‌بدنی در راستای ارزش‌های فرهنگی جامعه طراحی می‌شود، احتمال انتقال این ارزش‌ها به دانش‌آموزان افزایش می‌یابد (جادوایزاک و همکاران، ۲۰۲۵)؛ به بیان دیگر، دانش‌آموزان زمانی که تمرین‌های ورزشی را در قالب فرهنگ معنادار تجربه می‌کنند، بیشتر آمادگی دارند که قواعد اخلاقی را بپذیرند و آن را بازتولید کنند. درخصوص نقش مؤلفه زمینه‌ای (روان‌شناختی) تربیت‌بدنی مدارس در آموزش فرهنگ و اخلاق نیز پژوهش‌ها نشان داده‌اند که فعالیت‌های بدنی ساختاریافته با ارتقای انگیزش درونی و احساس تعلق، شرایط لازم برای رشد اخلاقی و اجتماعی را فراهم می‌کنند (ناوارو و همکاران، ۲۰۲۴). درمورد نقش عوامل تسهیل‌کننده تربیت‌بدنی مدارس در آموزش فرهنگ و اخلاق می‌توان گفت که عواملی مانند حمایت مدیران، خانواده و پشتیبانی منابع موجب می‌شوند که تلاش‌های معلم تربیت‌بدنی در جهت اهداف فرهنگی و اخلاقی مؤثر و کارساز جلوه کند. مطالعات نیز نشان داده‌اند که محیط آموزشی حمایتی شرط لازم برای پرورش رفتار اخلاقی در کلاس‌های تربیت‌بدنی را دارد (موراشیدو^۱ و همکاران، ۲۰۰۷). این نتایج نشان می‌دهد که تقویت هریک از این مؤلفه‌ها می‌تواند به بهبود نقش تربیت‌بدنی در آموزش ارزش‌های اخلاقی و فرهنگی منجر شود. این الگو حاکی از آن است که بدون توجه به بسترهای فرهنگی و اخلاقی، اثرگذاری برنامه‌های تربیت‌بدنی در حوزه آموزش ارزش‌ها محدود خواهد بود.

در تبیین نتیجه نقش مثبت و معنادار تربیت‌بدنی مدارس در آموزش فرهنگ و اخلاق به دانش‌آموزان باید بیان کرد که فعالیت‌های ورزشی به طور ذاتی موقعیت‌هایی را فراهم می‌آورند که در آن‌ها دانش‌آموزان با تعارض‌های اخلاقی مواجه می‌شوند. رعایت قوانین بازی، مدیریت برد و باخت، همکاری تیمی و یا کنترل خشم، موقعیت‌هایی هستند که اگر به طور آگاهانه توسط معلم مدیریت شوند، به «یادگیری موقعیتی» برای فرهنگ و اخلاق تبدیل می‌شوند؛ بنابراین اثر مثبت و

---

1. Mouratidou

معنادار مشاهده‌شده در مدل، ناشی از همین ماهیت «تجربه‌محور» بودن تربیت‌بدنی است که بستر تمرین و درونی‌سازی ارزش‌ها را مهیا می‌کند (دوتی^۱، ۲۰۰۶).

تربیت‌بدنی مدارس نه تنها به عنوان درس، بلکه به مثابه رسانه آموزشی قدرتمند می‌تواند در شکل‌دهی به فرهنگ و اخلاق دانش‌آموزان نقش ایفا کند؛ بنابراین به مسئولان و مدیران حوزه تعلیم و تربیت پیشنهاد می‌شود که با به کارگیری راهکارهای توسعه و بهبود و همچنین برطرف کردن موانع و چالش‌ها که به طور دقیق و عملیاتی در بخش یافته‌های کیفی این پژوهش تبیین شده است، در جهت پیشبرد آموزش فرهنگ و اخلاق از طریق تربیت‌بدنی مدارس گام بردارند. برای تحقق این امر، لازم است برنامه‌ریزی درسی بازنگری شود، آموزش معلمان ارتقا یابد، حمایت و پشتیبانی خانواده‌ها و نهادها جلب شود و سیستم ارزشیابی مناسبی برای سنجش پیشرفت فرهنگی-اخلاقی دانش‌آموزان طراحی شود. همچنین استفاده از ظرفیت‌های بومی مانند فرهنگ پهلوانی و الگوهای اخلاقی ورزشی ایران می‌تواند به غنی‌سازی محتوای آموزشی کمک کند.

استفاده از روش تلفیقی (کیفی-کمی) که پیوند میان مفهوم‌سازی عمیق و آزمون کمی را برقرار کرده است و همچنین انجام تحلیل ساختاری با استفاده از مدل‌سازی معادلات ساختاری همراه با گزارش شاخص‌های آماری مناسب، از نقاط قوت پژوهش حاضر بود؛ البته این مطالعه با محدودیت‌هایی نیز مواجه بود: نخست، جامعه آماری در بخش کمی پژوهش محدود به معلمان تربیت‌بدنی یک شهر بود؛ بنابراین قابلیت تعمیم یافته‌ها محدود می‌شود؛ دوم، تحقیق مقطعی مانع از نتیجه‌گیری قطعی می‌شود؛ بنابراین برای اثبات اثرات بلندمدت و قطعی به تحقیقات مداخله‌ای یا طولی نیاز است که این پژوهش از آن بی‌بهره بود؛ سوم، داده‌های کمی مبتنی بر پرسشنامه نوعی خوداظهاری است و امکان سوگیری پاسخ‌ها وجود دارد؛ چهارم، نمونه‌های کیفی با وجود رسیدن به اشباع نظری ممکن است منعکس‌کننده همه دیدگاه‌های منطقه‌ای یا ملی نباشند؛ بنابراین برای برطرف کردن این محدودیت باید از نظرات کارشناسان و خبرگان فرامنطقه‌ای یا فراملی نیز بهره گرفته شود.

پیام مقاله

یافته‌های این مطالعه نشان داد که درس تربیت‌بدنی مدارس می‌تواند بستری مناسب برای آموزش ارزش‌های اخلاقی و فرهنگی در دانش‌آموزان باشد.

ملاحظات اخلاقی

در این پژوهش به دریافت مجوز رسمی اخلاق نیاز نبود، اما تمام اصول اخلاقی شامل رضایت آگاهانه، ناشناس ماندن مشارکت‌کنندگان و محرمانگی اطلاعات رعایت شد. همچنین رضایت شفاهی از تمام مصاحبه‌شوندگان دریافت شد.

مشارکت نویسندگان

ایده‌پردازی: حامد عبدی

جمع‌آوری داده‌ها: حامد عبدی، محمد مهدی رفیعی، عباس باقری و فرشته سمیعی

1. Doty

تحلیل داده‌ها: حامد عبدی و محمدمهدی رفیعی

نوشتن مقاله: حامد عبدی و فرشته سمیعی

بازبینی و ویرایش: حامد عبدی و عباس باقری

مرور ادبیات: حامد عبدی و فرشته سمیعی

مدیر پروژه: حامد عبدی

تعارض منافع

بنابر اظهار نویسندگان، این مقاله تعارض منافع ندارد.

تشکر و قدردانی

نویسندگان مراتب قدردانی صمیمانه خود را از تمامی شرکت‌کنندگانی که در این پژوهش مشارکت داشتند، ابراز می‌کنند. همچنین از اداره آموزش و پرورش شهر ملایر به دلیل حمایت بی‌دریغشان در طول اجرای این مطالعه، تشکر ویژه می‌شود.

منابع

1. Afriyundi, R. A., Satria, T., Rakhmat, C., & Carsiwan, C. (2025). Increasing moral values through sports: A systematic literature review. *Mamaos Journal: Journal of Physical Education, Sports and Arts*, 1 (2), 67–80. <https://doi.org/10.35194/mj.v1i2.4998>
2. Aygün, Y., Boke, H., Yagin, F. H., Tufekci, S., Murathan, T., Gencay, E., Prieto-González, P., & Ardigò, L. P. (2024). Emotional and social outcomes of the Teaching Personal and Social Responsibility model in physical education: A systematic review and meta-analysis. *Children*, 11(4), 459. <https://doi.org/10.3390/children11040459>
3. Braun, V., & Clarke, V. (2021). One size fits all? What counts as quality practice in (reflexive) thematic analysis? *Qualitative Research in Psychology*, 18 (3), 328–352. <https://doi.org/10.1080/14780887.2020.1769238>
4. Chin, W. W. (1998). The partial least squares approach for structural equation modeling. In G. A. Marcoulides (Ed.), *Modern methods for business research* (pp. 295–336). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
5. Coleman, J. S. (1990). *Foundations of social theory*. Harvard University Press.
6. Doty, J. (2006). Sports build character?! *Journal of College and Character*, 7(3), 1–9. <https://doi.org/10.2202/1940-1639.1529>
7. Dudley, D., Mackenzie, E., Van Bergen, P., Cairney, J., & Barnett, L. (2022). What drives quality physical education? A systematic review and meta-analysis of learning and development effects from physical education-based interventions. *Frontiers in Psychology*, 13, Article 799330. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.799330>
8. Fornell, C., & Larcker, D. F. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. *Journal of Marketing Research*, 18(1), 39–50. <https://doi.org/10.1177/002224378101800104>
9. Gefen, D., Straub, D. W., & Boudreau, M.-C. (2000). Structural equation modeling and regression: Guidelines for research practice. *Communications of the Association for Information Systems*, 4(1), Article 7. <https://doi.org/10.17705/1CAIS.00407>
10. George, D., & Mallery, P. (2003). *SPSS for Windows step by step: A simple guide and reference*. 11.0 update (4th Ed.). Allyn & Bacon.

11. Given, L. M. (Ed.). (2008). The SAGE encyclopedia of qualitative research methods. SAGE Publications. <https://doi.org/10.4135/9781412963909>
12. Hair, J. F., Jr., Hult, G. T. M., Ringle, C. M., & Sarstedt, M. (2022). A primer on partial least squares structural equation modeling (PLS-SEM) (3rd Ed.). Sage Publications.
13. Holsti, O. R. (1969). Content analysis for the social sciences and humanities. Addison-Wesley.
14. Jadwiszczak, M., Wawrzyniak, S., & Pezdek, K. (2025). More than movement: A systematic review of moral and social development in adolescents' physical education. BMC Public Health, 25(1), 92. <https://doi.org/10.1186/s12889-025-23169-2>
15. Lovat, T., & Toomey, R. (Eds.). (2009). Values education and quality teaching: The double helix effect. Springer.
16. Mouratidou, K., Goutza, S., & Chatzopoulos, D. (2007). Physical education and moral development: An intervention programme to promote moral reasoning through physical education in high school students. European Physical Education Review, 13(1), 41–56. <https://doi.org/10.1177/1356336X07072675>
17. Navarro-Talón, P., Ruiz-Lara, E., & González-Gálvez, N. (2024). Effects of teaching personal and social responsibility model: A systematic review and meta-analysis. Cultura, Ciencia y Deporte, 19(61), 1–14. <https://doi.org/10.12800/ccd.v19i61.2140>
18. Parmar, K. K., & Jha, A. (2024). Exploring the impact of value education: A comprehensive analysis. Research Review International Journal of Multidisciplinary, 9 (6), 322–325. <https://doi.org/10.31305/rrijm.2024.v09.n06.039>
19. Piran, H. M., Moharamzadeh, M., Naghizadeh, B. A., & Nobakht, S. F. (2024). The obstacles and challenges of educational sports in Iran: A review article. New Thoughts on Educational Sports, 57–75. <https://doi.org/10.22034/ntes.2024.451870.1007> [In Persian].
20. Putnam, R. D., & Garrett, S. R. (2020). The upswing: How America came together a century ago and how we can do it again. Simon & Schuster.
21. Sarlak, S. A., & Kaveh, F. (2021). [Explaining the challenges of educational sports in the country with emphasis on orienting students' lifestyles]. Sociology of Lifestyle, 7 (18), 125–139. [In Persian].
22. UNESCO. (2019). Culture 2030 indicators: Thematic indicators for culture in the 2030 Agenda. UNESCO Publishing. Retrieved from <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000371562>
23. Zolghadri, P., Kian, M., Aliasgari, M., & Elahi, A. R. (2019). Pathology of the implementation of physical education and health curriculum in first level secondary school, based on Aker Model. Research on Educational Sport, 7 (17), 229–252. <https://doi.org/10.22089/RES.2019.5941.1475> [In Persian].